

Merğînânî'nin El-Hidâye Adlı Eserinin Kısas Bölümünde İmâm Şâfiî'ye İsnad Edilen Görüşlerin Tespiti¹

Determination of the Opinions attributed to Imam Shafii in the Kısas Section of Merğînânî's Work Al-Hidaye

Emrah DEMİRTAŞ

ORCID: 0000-0003-3967-4523

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı Tuşba İlçe Müftüsü, Van/Türkiye, emrahdemrtas@hotmail.com

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received: 18.10.2023 Düzeltme/Revised: 18.11.2023 Kabul/Accepted: 19.11.2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Demirtaş, E. (2023). Merğînânî'nin El-Hidâye Adlı Eserinin Kısas Bölümünde İmâm Şâfiî'ye İsnad Edilen Görüşlerin Tespiti. Antakiyat, 6(2), 230-242

Öz

Hanefi fakihleri arasında önemli bir yer tutan İmam Merğînânî, “el-Hidâye” adlı eseriyle mezhep içerisinde adından söz ettirmiştir. Merğînânî, Ebû Hanife başta olmak üzere mezhep fukâhasından İmam Muhammed, Ebû Yusuf ve Züfer görüşlerine yer vermekle birlikte İmâm Şâfiî yoğunlukta olmakla birlikte yer yer İmam Mâlik'in görüşlerini de zikretmektedir. Çalışmamızda İmam Merğînânî'nin “el-Hidâye” adlı eserinde kısas bölümü özelinde İmam Şâfiî'ye isnad etmiş olduğu görüşlerini İmâm Şâfiî'nin “el-Ümm” adlı eseri başta olmak üzere Şâfiî mezhebinin muteber kaynaklarında tespitini yapmaya çalıştık. Sonuç olarak Merğînânî'nin “el-Hidâye” adlı eserinde kısas bölümünde İmam Şâfiî'ye isnad etmiş olduğu görüşlerinden 17 tanesini tespit etmiş olduk. Bu görüşlerden 13 tanesinde isabet etmiş, 4 tanesinde hata etmiştir. Fakihlerin başka mezhebin görüşlerini yanlış ya da eksik aktarmasının nedeni, görüş isnadı yapılan söz konusu mezhepte meydana gelen değişiklik ve yeniliklerden habersiz olmaları, mezhebin kullanmış olduğu kavramların yanlış anlamaları, bir fakihin görüşünü bütün mezhebe nispet etmeleri ve her mezhep savunucusunun kendi mezhebinin ön plana çıkarmak ve diğer mezhebin görüşünü yanlış göstermekten kaynaklanmaktadır. Bir mezhebe ait bir görüşü, başka bir mezhebin kaynağından alıntı yapmamak gerekir. Bütün mezheplerin kendi içinde farklı görüşleri bulunduğundan görüşü merak edilen her mezhebin görüşünü ana kaynağından öğrenmek en doğru olanıdır.

Anahtar Kelimeler: Cinayet, İsnad, Tespit, el-Ümm, el-Hidâye.

¹Bu araştırma sürecinde TR Dizin 2023 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Bu makale “Merğînânî'nin El-Hidâye Adlı Eserinin Hadd ve Kısas Bölümlerinde İmâm Şâfiî'ye İsnad Edilen Görüşlerin Tespiti” adlı Yüksek Lisans tezinden derlenmiştir.

GİRİŞ

Çalışmamızın anlaşılması adına konuyla alakalı cinayet kavramını ele alıp inceledikten sonra çalışmamızın konusunu teşkil eden meseleye değineceğiz. Bu çalışmamızda ilk önce Merğînânî'nin kaleme almış olduğu "el-Hidâye" adlı eserinden Hanefi mezhebinin konuyla alakalı görüşü ve İmam Şâfiî'ye isnad etmiş olduğu görüş ele alınacaktır. Daha sonra Şâfiî'nin "el-Ümm" adlı eserine bakılarak İmam Şâfiî'ye isnad edilen görüşlerin ilk kaynağından tetkik yapıldıktan sonra mezhebin muteber kaynaklarına bakılarak isnad edilen görüşlerde isnadın yerinde olup olmadığına bakılacaktır.

Cinayet sözlükte kötülük yapmak ve günah işlemek anlamına gelmektedir. Fiziksel saldırı, bir başkasının ırzına saldırmak malına el koymak suretiyle yapılan saldırılara da cinayet denilmektedir.² Terim manası ise, bir kimseye karşı işlenen suçtan dolayı kısas veya diyetin gerektiği durumlara denir.³

Bedene yönelik işlenen cinayetler dinen haramdır. Fakihler, haksız yere bir canı öldürmenin veya bir cana zarar vermenin haram olduğuna dair ittifak ettikleri ve bu hususta da bir ihtilafın vaki olmadığı kabul edilen bir gerçektir. Cinayet işlendiğinde katilin ne şekilde ve neyle cinayeti gerçekleştirdiği durumuna göre kısas veya diyet cezası terettüp etmektedir. Dolayısıyla cinayetlerin çeşitlerini üç başlık altında ele alıp incelemek mümkündür.

1. Katlu'l-âmd (bilerek öldürmek): Bir kimsenin genellikle öldürecek alet vs. şeylerle kasten cinayeti işlemesidir.

2. Şibhu'l-âmd (kasten öldürmeye benzeyen): Genellikle kendisiyle ölümün vuku bulmayacağı şeylerle cinayetin meydana gelmesine denir.

3. Hata'en: Bir kimsenin bilmeyerek, yanlışlıkla birisini öldürmesidir.⁴

YÖNTEM

Bu araştırmamızda öncelikle Merğînânî'nin "el-Hidâye" adlı eserinin kısas bölümünde, Şâfiî'ye isnad edilen görüşleri tespit edip, tasnif edildi. Görüş tasnifinden sonra Şâfiî mezhebinin muteber kaynaklarında isnad edilen görüşlerin isabet edip etmediğini araştırmaya çalıştık. Şâfiî mezhebinin ana kaynakları içerisinde İmam Şâfiî'nin "el-Ümm" adlı eseri başta olmak üzere Maverdî'nin "el-Hâvi'l-Kebir'i, Şirâzî'nin "el-Mühezzeb"i, Şirbînî'nin "Muğni'l-Muhtâc"i ve Remli'nin "Nihâyetü'l-

² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, (Daru Sâdır, Beyrut 1956) 706; Komisyon, *Mu'cem'ül-vesît*, (Mısır, Mektebetü'shuruki'duveliyeye, 2011) 5.Baskı, 146.

³ el-İmranî, *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmami ş-Şâfiî*, (Beyrut, Dâru'l-Minhâc, t.y.) XI, 295; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifeti Meanî Elfazi'l-Minhâc*, (Kahire Mektebetu et-Tevfikiyeye, t.y.) V, 214; Muhammed Zuhaylî, *el-Mu'temed fî'l-Fıkhı eş-Şâfiî*, (Şam, Daru'l Kalem, 2010) V, 269.

⁴ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, 214; Zuhaylî, *el-Mu'temed*, V, 273; Abdulkadir Udeh, *et-Teşriu'l Cinâi'l İslamî el-Mukârinen bil Kanûni'l Vad'i*, Dâr'ul – 'Arabî, Beyrut (t.y.), I, 609; İbrahim Çalışkan, *İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1989, XXXI, 369-370.

Muhtac” adlı eserlere neredeyse nispet edilen her görüş bağlamında müracaat etmeye gayret gösterdik.

Makalemizi ele alırken öncelikle *el-Hidâye*’de İmam Şâfiî’ye nispet edilen görüş hangi başlık altında zikredilmişse o başlığı yazıp, İmam Şâfiî’ye atfedilen görüşü naklettik. İmam Şâfiî’ye nispet edilen görüşle ilgili olarak, “*el-Ümm*” kitabı başta olmak üzere diğer Şâfiî kaynaklarına müracaat edip nispet edilen görüşü tetkik etmeye çalıştık.

1. CİNAYETLER

1.1. Katilin Rızası Olmadan Mâktulün Velisinin Diyet Talep Etmesi

Bilerek işlenen cinayetlerde asıl olan kısasın olmasıdır. Ancak katil affedilip, taraflar anlaşma yoluna gidip diyetle uzlaşmaları halinde kısas uygulanmayıp onun yerine diyet verilir. Diyete hükmedilebilmesi için mâktulün velisinin rızası gerekli olduğu gibi katilin rızası da gereklidir. Merğînânî’nin iddia ettiğine göre İmam Şâfiî’nin bu konu hakkında iki farklı görüşü olup, bir görüşü Hanefi mezhebiyle aynı yönde olup, diğer görüşüne göre ise katilin rızası olmadan da mâktulün velisi diyet talep edebileceği yönündedir.⁵

Şâfiî mezhebine göre kısas gerektiren cinayetlerde mâktulün velisi kısas ile diyet arasında muhayyerdir. Zira bilerek bir cana kıyıldığında mâktulün velisi kısas ile diyet hakkına sahiptir.⁶ Bu durum yemin kefareti veren kimsenin on fakiri yedirme, giydirme ve bir köleyi azat etme muhayyerliğine benzemektedir. Dolayısıyla mâktulün velisi kısas ile diyet arasında istediğine seçme hakkına sahiptir.⁷

Merğînânî’nin, İmam Şâfiî’ye isnad ettiği görüşte Şâfiî kaynaklarında sadece bir görüş üzerinde durulduğu, Hanefi mezhebinin görüşüyle paralellik arz ettiğine dair bir görüşünün olmadığı müşahede edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında isnadın yerinde olmadığı görülmektedir.

1.2. Kasten Öldürmenin Kefareti

Hata ile işlenen cinayetlerde diyet ile kefaret gerekir. Kasten işlenen cinayetlerde ise kısas veya diyet gerekli olup, kefaret gerekmez. Bu görüşe mukabil olarak *el-Hidâye* sahibinin isnadına göre İmam Şâfiî, cinayetlerin bütün çeşitlerinde kısas veya diyetle birlikte kefaretin olduğu görüşündedir.⁸

Şâfiî mezhebine göre haksız yere bir cana kıyıldığında cinayetin kasten veya hata’en işlendiğine bakılmaksızın katile kefaret gerekir.⁹ Bir kimseyi bilerek veya

⁵ Merğînânî, *el-Hidâye Şerhu’l-Bidâyetü’l-Mübtedî*, (Pakistan, Mekbetü’l-Büşra, 2014) VIII, 5.

⁶ Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, (Beyrut, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1993) VI, 18.

⁷ Mâverdî, *el-Havi’l-Kebir fi Fikhi Mezhebi’s-Şâfiî Şerhu Muhtasar’ı Müzenî*, (Beyrut, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1971) XII, 97-98; Nevevî, *el-Mecmû’ Şerhu’l-Mühezzeb*, II. Baskı, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2011, XXII, 541-542; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc* V/291.

⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 6.

⁹ Mâverdî, *el-Havi’l-Kebir*, XIII, 62; Nevevî, *Mecmû Şerhu’l-Mühezzeb*, XXIII, 310; el-İmrânî, *el-Beyân* XI, 622.

bilmeyerek öldüren kimseye kefarete gerektiği gibi, cinayetin meydana gelmesine neden olan kimse için de kefarete gerekli olur. Trafik kazasına neden olan, açtığı kuyu, hendek vb. ve yalan yere tanıklık etmesi sebebiyle öldürülen kimseden dolayı da kefarete vacib olur. Genellikle ölüme sevk edecek derece de olmayan (nazar vb.) nedenlerden dolayı da kefarete gerekmez.¹⁰

Şâfiî kaynakları ışığında elde edilen bulgular da Merğînânî'nin İmam Şâfiî'ye isnad ettiği bu görüşte isabet ettiğini söylemek mümkündür.

1.3. Kasta Benzer Sayılabilecek Cinayetler

İmam Ebu Hanife silah ve silah görevi görmeyen şeylerle işlenen cinayete şibhi amd tanımlaması yaparken Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Şâfiî ise kendisiyle ölümün genellikle meydana gelmediği şeylere kasta benzer öldürme demektedirler. Dolayısıyla büyük taş, odun vb. şeylerle işlenen cinayetler kasten öldürme olarak değerlendirilir.¹¹

Şâfiî mezhebine göre kendisiyle genellikle ölümün vuku bulduğu büyük taş, sopa, üzerine duvarın yıkılması vb. şeyler kasta benzer öldürme kapsamında değerlendirilmediğinden kasten öldürme olup katile kısas gerekir.¹² Şayet ölümün genellikle oluşmadığı cisimlerle (kırbaç, sopa vb.) vurulmuş ve ölüm meydana gelmişse cismin hangi aralıklarla, ne kadar vurulduğu, hava şartlarının ölüme neden olup olmadığına bakılır, dayanılmayacak düzeyde vurulmuşsa kasten öldürme kabul edilir ve katile kısas uygulanır.¹³

El-Hidaye sahibinin kasta benzer öldürme ölçüsünün İmam Şâfiî'nin yanında ne kadar olduğuyla ilgili yapmış olduğu görüş isnadında İmam Şâfiî'nin "el-Ümm" kaynağı başta olmak üzere ve mezhebin muteber kaynakları ışığında bakıldığında isabet ettiği müşahede edilmektedir.

1.4. Cinayete Sebep Olmak

Bir kimse kendisine ait olmayan bir arazide kuyu kazar ve kazdığı kuyunun önüne taş bıraksa, başka biri de ayağı taşa takılıp kuyuya düşüp ölürse, diyet katilin âkilesine vacib olup, katile kefarete gerekmez. Merğînânî'nin isnadına göre İmam Şâfiî, bir kimsenin ölümüne neden olmak, hata'en onu öldürmek gibi gördüğünden katile kefaretin gerekli olduğu görüşündedir.¹⁴

Şâfiî mezhebine göre diyeti içeren cinayetlerin tümünde kefarete vardır. Dolayısıyla bir kimse kendisine ait olmayan bir tarla vb. bir yerde çukur veya kuyu

¹⁰ Zuhaylî, *el-Mu'temed fi'l-Fıkhı eş-Şâfiî'ye*, V, 327.

¹¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 7.

¹² Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 11; el-İmranî, *el-Beyan*, XII, 335; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 437; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, 216; Zuhaylî, *el-Mu'temed*, V, 273.

¹³ el-İmranî, *el-Beyan* XII, 337-338; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 437.

¹⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 11.

açar ve biride gelip bu kuyuya düşüp ölürse, katilin âkilesinin diyet ödemesi gerekir. Ölümüne neden olan kişiye de kefarete gerekir.¹⁵

Bir kimsenin ölümüne neden olanın İmam Şâfiî'ye göre kefarete ödemesinin gerekli olduğu görüşünde İmam Merğînânî'nin isabet ettiğini söylemek mümkündür.

1.5. Hür Bir Kimsenin Köleyi Öldürmesi

Bilerek işlenen cinayette maktulün sosyal statüsü gözetilmeden katile kısas uygulanır. Katilin hür, maktulün köle olması durumu değiştirmez. İthaf edilen hükme göre İmam Şâfiî, köleye karşılık hüre kısas uygulanmaz.¹⁶

Şâfiî mezhebine göre ayette “*hür karşılık hür, köleye karşılık köle...*”¹⁷ ifadesinden anlaşılacağı üzere hür anacak kendisi gibi hür olan biriyle denk olup, köle de kendisi gibi köle olanla denktir. Dolayısıyla köleyi bilerek öldüren hür bir kimseye kısas cezası verilmez.¹⁸ Şâfiî fukahası bu meselenin akli gerekçesini eşitlik üzerinden izah etmeye çalışmışlardır. Zira hür olanlar ile köleler eşit olmadıkları gibi köle sahiplenen bir mülk, hür ise o mülke sahip olan kişi olarak kabul edilir. Mülk sahibi olmak zirveyi, mülk olmak ise eksikliğin ifadesidir. Dolayısıyla köle ile hürü eşit tutmanın makul olmadığı gibi cinayetlerde de bu kuralın geçerli olduğu görüşündedirler.¹⁹

İmam Şâfiî'ye yapılan görüş isnadında Merğînânî'nin isabet ettiğini Şâfiî mezhebinin kaynaklarında da anlaşılmaktadır.

1.6. Müslümanın Zimmiye Karşılık Öldürülmesi

Müslüman zimmi olan bir kimseyi bilerek ve haksız yere öldürdüğünde kendisine kısas uygulanır. İmam Şâfiî zimmiden dolayı müslümana kısas gerekmediği görüşünde oluğu beyan edilmektedir.²⁰

Şâfiî mezhebine göre bilerek işlenen cinayetlerde kısasın tatbik edilebilmesi için katil ile maktulün denk olması gerekir. Denklikte İslam ve hür olmakla mümkündür. Dolayısıyla Müslüman, zimmi olan bir kimseye karşı öldürülmez. Zira ayette “*Cehennem ehli, Cennet ehli ile bir olmaz...*”²¹ bildirmektedir. Ahirette birbirlerine denk olmayanlar dünyada da can ve mal yönünde eşit değillerdir.²²

¹⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, III, 166; Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebir*, (Beyrut, 1971) XIII, 62; el-İmranî, *el-Beyan*, XII, 625; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 311; Zuhâyî, *el-Mu'temed*, V, 327.

¹⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 12.

¹⁷ Bakara, 2/178.

¹⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 38; Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebir*, XIII, 17; el-İmranî, *el-Beyan*, XII, 308; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 408; Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc*, (Beyrut, Dâru'l-Fikr, 2014) VII, 311; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, 240; Zuhâyî, *el-Mu'temed*, V, 284.

¹⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebir*, XIII, 17-18; Serahsî, *el-Mebsût*, (Ed. Mustafa C. Akşit), Gümüşev Yay., İstanbul, 2008, XIII, 115.

²⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 13.

²¹ Haşr, 59/20.

²² Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 57; Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebir*, XIII, 11; el-İmranî, *el-Beyan*, XII, 305; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 397; Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc ila Şerhi'l-Minhâc*, VII, 310; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, 235; Zuhâyî, *el-Mu'temed*, V, 285.

Zimminin öldürülmesi halinde Müslümana denk olmadığından kısas uygulanamayacağı görüşünün İmam Şâfiî ve mezhep fukahasının görüşü olduğu ve bundan dolayı isnad edilen görüşte isabet edildiğini söylemek mümkündür.

1.7. Kısasın Tatbiki

Kısas cezasına çarptırılan bir kimseye ceza, ancak kılıçla tatbik edilebilir. Merğînânî'nin isnatta bulunduğuna göre İmam Şâfiî, katil cinayeti meşru bir şeyle gerçekleştirmişse kendisine onunla kısas uygulanacağı görüşündedir.²³

Şâfiî mezhebine göre cinayet neyle işlenmişse katil de o şekilde cezalandırılarak kendisine kısas uygulanır. Zira ayette “*Bir kötülüğün cezası onun misli kadar kötülüktür...*”²⁴ buyrulmaktadır. Ayette yapılan kötülüğe aynısıyla mukabele de bulunmayı emretmektedir. Dolayısıyla işlenen cinayete karşılık en güzel olanı işlenen cinayetin aynısıyla katile mukabele de bulunmaktır. Ancak katilin işlediği cinayet sihir, zina, içki, livâta vb. şer’an mahzur olan fillerle gerçekleşmişse, katile kılıçla kısas uygulanma cihetine gidilir.²⁵

Kısasın şer’an yasak olmayan filler olmadığı müddetçe katilin maktulü neyle öldürmüşse onunla tatbik edileceği görüşünün İmam Şâfiî'nin görüşü olduğu ve İmam Merğînânî'nin yapmış olduğu görüş isnadında isabet ettiği görülmektedir.

1.8. Öldürmeyen Cisimle Art Arda Vurarak Öldürmek

Genellikle kendisiyle ölümün meydana gelmediği küçük sopa vb. şeylerle birisine art arda vurmaktan dolayı ölüm vuku bulması halinde katile kısas gerekmez. Yapılan görüş isnadına göre İmam Şâfiî, peşi peşine vurulup ölüm meydana geldiği için bilerek cinayet işlemek kabilinden saymış ve kisası gerekli görmüştür.²⁶

Şâfiî mezhebine göre bir kimseye art arda küçük bir cisimle vurulduğunda kasıt onu öldürmek olduğundan katli’-amd olarak kabul edilir. Ancak küçük sopa ve benzeri bir şeyle bir iki defa vurma sonucu şahıs ölmesi durumunda hata’en kabul edilip, katile kısas uygulanmaz. Zira bu tür durumlarda genellikle sopayla döven kişinin amacı karşdakini terbiye etmek olup ayrıca bir iki defa küçük sopayla vurmaktan dolayı ölümün vaki olduğu azdır.²⁷

Muvalât sonucu çoğunlukla kendisiyle öldürmenin meydana gelmediği küçük bir cisimle ölüm gerçekleşmesi halinde katile kısas uygulanacağı ve muvalâtın amden karşdakini öldürme sayıldığı İmam Şâfiî'nin bu görüşünde isabet edildiğini söylemek mümkündür.

²³ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 16.

²⁴ Şûra, 42/40.

²⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 83; el-İmranî, *el-Beyan*, XII, 414; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 521; Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc*, VII, 351; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, 284; Zuhâyî, *el-Mu'temed*, V, 292.

²⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 22.

²⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, XII, 83; el-İmranî, *el-Beyan*, XII, 337-338; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 438; Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc*, VII, 289; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, 218; Zuhâyî, *el-Mu'temed*, V, 275.

1.9. Boğmaktan Dolayı Kısas

Bir kimseyi denize atarak boğulmasına neden olan kimseye Ebû Hanife'ye göre kısas cezası gerekmezken Ebû Yusuf ile Muhammed'e göre kısas gerekir. Merğînânî 'ye göre İmam Şâfiî, kısasın yapılacağı ve katilin de boğulmak suretiyle cezanın infaz edileceği kanaatindedir.²⁸

Şâfiî mezhebine göre denize atıldığından dolayı boğulan kimse için katile kısas cezası terettüp eder. Denize atılan maktulün yüzme bilip bilmemesi kısas cezasını düşürmez. Zira denizler genellikle ürkütücü ve helak edici olduğundan yüzme şartına bakılmaz.²⁹ Ancak sahile yakın bir yere atılmış ve kendisi de yüzme biliyorsa, buna rağmen boğulmuşsa kısas cezası düşer, diyet ödenir.³⁰

Denize atılarak boğulmasına neden olan bir kimseye kısasın gerektiği görüşünde İmam Şâfiî'nin *el-Ümm* kaynağı başta olmak üzere sair Şâfiî kaynaklarında da tetkik edildiği üzere isabet edildiği müşahede edilmektedir.

1.10. Akıl Hastasının Cinayetinden Ötürü Kısas

Akli melekesi yerinde olmayan bir kimsenin birisine bıçak, kılıç vb. bir şeyle saldırsa ve karşıda ki kişi de kendisini koruma amaçlı onu öldürürse maktulün velisine diyet öder. Merğînânî iddia ettiğine göre İmam Şâfiî, meseleyi nefsi müdafaa kabilinden mülhaza ettiğinden katile hiçbir cezai müeyyidenin olmadığı görüşündedir.³¹

Şâfiî mezhebine göre âdemoğlu canını, namusunu ve malını korumakla mükellef olduğu için kendisine saldıran bir kimseyi bu doğrultuda elinden geldiğince püskürtmeye çalışmalı ve gerektiğinde de saldırganı öldürmelidir. Saldırganın ergen ve akıllı şartına bakılmaksızın öldürmekle kendisinden kurtulması mümkünse öldürecek ve bunun neticesinde kendisine ne kısas gerekir, ne de maktulün velisine diyet ödenir. Saldırganı öldürülebilme için kendisinin istediğini elde etme kuvvetine sahip olması gerekir. Saldırıya maruz kalanın can, mal ve namusu tehlikede olması gerekir.³²

İmam Merğînânî'nin akıl hastasının bıçaklı saldırısına uğrayan kimsenin kendini koruma amaçlı onu öldürmesi neticesinde İmam Şâfiî'ye göre hiçbir şeyin gerekmediği görüşünde isabet ettiğini söylemek mümkündür.

1.11. Kısas ve Diyetin Varislerin Hakkı Olması

Varisler bütün haklarda eşit oldukları gibi kısas ve diyet gibi haklarda da eşittir. Dolayısıyla karı ile koca kısas ve diyette de hak sahibidirler. Merğînânî isnad ettiği içtihadı göre İmam Şâfiî, kısas ve diyette verasetin kan bağıyla gerçekleştiğini karı ile

²⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 22.

²⁹ Şâfiî, *el-Ümm*, XII, 83; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 439; el-İmranî, *el-Beyan* XII, 339; Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc* VII, 295; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, 223; Zuhâylî, *el-Mu'temed*, V, 275.

³⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebir*, XIII, 144.

³¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 27.

³² Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebir*, XIII, 451-455.

koca arasında ise akrabalık evlilik yoluyla oluştuğu için birbirlerine varis olamayacakları kanaatindedir.³³

Şâfiî mezhebine göre varisler mali işlerde birbirlerinin varisleri oldukları gibi kısas ve diyette de birbirlerinin mirasçılarındır. Bu hususta herhangi bir ayırım yapılmadan gerek kan bağı, gerekse evlilik yoluyla oluşan akrabalık bağı olsun, kadın erkek bütün hukukî işlemlerde birbirlerine mirasçısı olurlar. Hasan Basrî'ye isnad edilen bir görüşe göre cinayetlerde karı ile kocanın birbirlerine mirasçı olamazlar.³⁴

İmam Merğînânî'nin İmam Şâfiî'ye isnad etmiş olduğu karı ile kocanın cinayetlerde birbirlerine mirasçı olamayacakları görüşünün nispetinde isabet etmediği görülmektedir. İsnad etmiş olduğu görüş Hasan Basrî'ye isnad edilen bir görüş olduğu yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkmaktadır. Görüş isnadında isabet etmemenin nedeni bizzat Şâfiî mezhebinin kaynak eserlerine müracaat edilmeden isnad edilmiş olabilir.

1.12. Topluma Karşı Katile Kısas

Bir grubu öldüren kimse kendisine kısas cezası uygulanır. Katil kısas yoluyla öldürüldükten sonra maktullerin varislerine ayrıca diyet ödenmez. İsnad edildiğine göre İmam Şâfiî, katilin öldürdüğü gruptan ilk öldürdüğü kimse için kısas edilerek öldürülür, diğerleri için de diyet ödenir.³⁵

Şâfiî mezhebine göre katil, bir grubu sırayla öldürmüştü, ilk öldürdüğü maktulün velisi kısas uygular, diğerleri için de katilin âkilesi diyet öder. Eğer katil bir grubu topluca öldürmüştü (evi ateşe vermek, gemiyi batırmak vb.) maktullerin varisleri kura çekerler, kura kime çıkarsa kısası o uygular, diğerlerine ise diyet ödenir.³⁶

Bir cemaati öldüren kimsenin maktullerden birisi için kısasen öldürülür, diğer maktuller için de diyetin ödenmesi gerektiği görüşünde isabet edildiği görülmektedir.

1.13. Katilin Ölmesi

Kısas cezasına çarptırılan kimsenin cezasının infazından önce vefat eder veya öldürülürse kısas cezası kendisinden düştüğü gibi âkilesi diyet ödemez. İmam Şâfiî, böyle bir durumda diyetin ödenmesi gerektiği görüşünde olduğu iddia edilmiştir.³⁷

Şâfiî mezhebine göre cinayetlerde asıl olan kısas ile diyettir. Kısasın uygulanmayacağı yerde diyet verilir. Dolayısıyla katil kendisine kısas uygulanmadan önce ölür veya öldürülürse, ceza kısastan diyete dönüşür. Katilin malından alınmak suretiyle maktulün varislerine diyet verilir.³⁸

³³ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 38.

³⁴ Şâfiî, *el-Ümm*, XII, 115; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 502.

³⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 41.

³⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, XII, 33; el-İmranî, *el-Beyan* XII, 393-394; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, V, 248.

³⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 42.

³⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, XII, 18; Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebir*, XII, 135; el-İmranî, *el-Beyan* XII, 427; Zuhâyî, *el-Mu'temed*, V, 294.

İmam Merğînânî'nin İmam Şâfiî'ye nispet etmiş olduğu bu görüşte isabet ettiği görülmektedir.

1.14. Akıl Hastası ve Çocuğun Bilerek Cinayet İşlemeleri

Baliğ olmayan veya akıl hastası olan kimsenin bilerek bir kimseyi öldürmesi hata olarak kabul edilir. Diyeti katilin âkilesi öder. İmam Şâfiî'ye göre çocuk veya akıl hastasının cinayeti bilerek işlemeleri amd olarak kabul edilir. Diyete hükmedilmesi halinde ise katilin malından peşin olarak tahsil edileceği görüşü isnad edilmiştir.³⁹

Şâfiî mezhebine göre baliğ olmayan ve akıl hastasının bilerek işlemiş oldukları cinayetten dolayı kısas gerekmez. Bilerek işlenen cinayet hata'ın işlenmiş cinayet hükmündedir. Cinayetten dolayı maktulün velilerine katilin âkilesi tarafından diyet ödenir.⁴⁰

Görüş isnadında isabet edilmediği görülmektedir. İsabette hata edilmesinin sebebi, akıl hastası ve çocuğun bilerek işlemiş oldukları cinayetten dolayı diyetin onların malından mı, yoksa âkilenin malından mı gerektiği yönünde, Şâfiî fukâhası arasında cereyan eden ihtilaftan kaynaklanmış olabilir. Zira bu ihtilaftan dolayı Merğînânî, diyeti katillere yükleyen görüş sahiplerinin kısası da gerekli saymış olabilecekleri kanısına varmış olabilir. Ya da Şâfiî mezhebinin bu konu hakkındaki görüşünü onların kaynağından bakmadığından ötürü de olabilir.

2. UZUVLARDA KISAS

Cinayet sadece bir cana kıymakla sınırlı değildir. Bir insanın uzvuna zarar vermekte cinayet kapsamında değerlendirilmektedir. İnsan bedeninin bir parçasını işlevsiz hale getirmek, o uzuvda bulunan cana kıymak demektir. Nefislere karşı işlenen cinayet amd, şibhi amd ve hata diye üçe ayrıldığı gibi uzuvlara karşı işlenen cinayetlerde üç kategoride ele alınır.⁴¹

2.1. Uzuvlarda İşlenen Cinayetlerde Kadın-Erkek Hür-Köle Farkı

Organ cinayetlerinde erkek-kadın, hür-köle ve köle-köle arasında kısas uygulanma cihetine gidilmez. Merğînânî'nin isnad ettiğine göre İmam Şâfiî, canlılarda kısas olduğuna kıyas ederek burada da kısasın olacağını ifade etmiştir.⁴²

Şâfiî mezhebine göre Kitap'ta "*Tevrat'ta İsrailoğulları üzerine şunu farz kıldık: Cana can, göze göz, buruna-burun, kulağa-kulak, dişe-diş ve yaralar birbirine karşı kısastır...*"⁴³ buyurulmaktadır. Ayet umum ifade etmekte olup, onu tahsis eden

³⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 110; Serahsî, *el-Mebsût*, XXVI, 132.

⁴⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, XII, 152; Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebir*, XII, 317; el-İmranî, *el-Beyan* XII, 487; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 252.

⁴¹ el-İmranî, *el-Beyan* XII, 360-361; Zuhâylî, *el-Mu'temed*, V, 303-304.

⁴² Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 32.

⁴³ Maide, 5/45.

herhangi bir delil olmadığından nefislerde birbirine denk olanlar arasında kısas olduğu gibi uzuvlarda da birbirlerine denk olanlar arasında kısas söz konusudur.⁴⁴

Nefislere karşı işlenen cinayetlerde birbirlerine eşit olanlar arasında kısas cezası olduğu gibi uzuvlarda da kısas cezasının olduğu görüşünün İmam Şâfiî'ye nispeti yerindedir.

2.2. Birden Fazla Kişilerin Beraber El Kesmeleri

İki kişi beraber bir kimsenin elini kesmeleri durumunda katillere kısas cezası yerine diyet cezası verilir. İmâm Şâfiî, katillere kısas cezası gerekli olduğu görüşünde olduğu öne sürülmüştür.⁴⁵

Şâfiî mezhebine göre kısas gerektirecek bir cinayet işlendiğinde bu cinayeti işleyen kişi veya kişiler sayıları ne kadar çoğalsın çoğalsın hepsine kısas gerekir. Zira ortada haksız yere bir cinayet işlenmiş ve cinayete ortak olunmuştur. Dolayısıyla caniler, bir kimsenin elini kesmeleri durumunda onlara kısasen el kesme cezası verilir. Ancak eli kesen zanlılar birlikte kesmeleri gerekir. Şayet birisi alttan bir yerden diğeri ise üst taraftan vurmasıyla el kesilirse, üstten vuran kimseye kestiği, alttan vuranın ise kestiği miktarınca kendilerine kısas uygulanır. Çünkü vurulan darbeler farklı ve darbelerin etkisi de bu minvalde değişkenlik arz etmektedir.⁴⁶

İmam Şâfiî'ye yapılan görüş isnadına bakıldığında isabet edildiği görülmektedir. Ancak Şâfiî kaynaklarına bakıldığında görüldüğü üzere cinayeti işleyenlere kısas uygulanabilmesi için katillerin birlikte aynı anda cinayeti işlemeleri gerektiği gibi bir kayıt düştüklerini görmekteyiz. İmam Merğînânî ise görüş isnadında bulunurken mutlak bir şekilde görüşü İmam Şâfiî'ye isnad ettiği görülmektedir.

2.3. Uzuvlarda İşlenen Cinayetlerde Yara İyileşmeden Önce Kisasın Talep Edilmesi

Uzuvların yaralanması şeklinde meydana gelen cinayetlerde yaralanan kimse iyileşmeden kısas uygulanma cihetine gidilmez. Zira gelecek zaman içerisinde yaranın iyileşip iyileşmemesi bilinmektedir. Yaradan dolayı hayatını kaybetmesi durumunda katile kısas cezası uygulanma olasılığı da söz konusudur. Merğînânî'nin iddia ettiğine göre İmam Şâfiî uzuvlarda meydana gelen yaralamalarda kisasın hemen gerektiği görüşündedir.⁴⁷

Şâfiî mezhebine göre uzuvlara yönelik işlenen cinayetlerde yaralanan kimse yarası iyileşmeden kisası talep etmek hakkına sahiptir. Bu görüş Şâfiî mezhebinin zayıf bir görüşü olup, asıl olan ve tercih edilen görüşün ise yaralanan kimsenin yarası iyileşmeden kısas cezasının uygulanmayacağı yönünde ki görüşüdür.⁴⁸

⁴⁴ Şâfiî, *el-Ümm*, XII, 73; Nevevî, *Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, XXIII, 456; Zuhâyî, *el-Mu'temed*, V, 311.

⁴⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 42.

⁴⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, XII, 18; el-İmrânî, XII, 359.

⁴⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, VIII, 107.

⁴⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebir*, XII, 168.

Yapılan nispette isabet edilmemiştir. Çünkü İmam Şâfiî kisasın hemen uygulanmasının sadece caiz olduğunu belirtmiştir. Şâfiî Mezhep İmamları ise kisasın hemen uygulanmasının caiz olmadığını vurgulamışlardır. İmam Merğînânî'nin isnadında bulunduğu görüşte isabet etmediği görülmektedir. Mezhebin zayıf olan görüşünü asıl ve tercih edilen görüş gibi aktardığı müşahede edilmektedir.

SONUÇ

Çalışmamızda İmam Merğînânî'nin *el-Hidâye* adlı eserinin kısas bölümünde İmam Şâfiî'ye isnad edilen 17 görüşünü tespit ettik. *el-Hidâye* Ebû Hanife, İmameyn, Züfer, Malik ve Şâfiî'nin görüşlerini delilleriyle birlikte bir arada zikrettiği için bir nevi mukayeseli fıkıh kitabıdır.

Araştırmamız neticesinde İmam Merğînânî, İmam Şâfiî'ye kısas bölümü özelinde 17 görüşü isnad ettiğini müşahede etmekteyiz. Bu görüşler içerisinde 4 tanesinde İmam Şâfiî'nin *el-Ümm* adlı eseri başta olmak üzere ve sair muteber mezhep kaynaklarına göre yapılan isnatta hata yapıldığını görmekteyiz.

Genel olarak söylemek gerekirse isnadı yapılan görüşlerin yanlış veya eksik aktarılmasının nedeni, istihdam edilen kavramları yanlış anlamak, bir fakihin görüşünü mezhebin asıl görüşüymüş gibi nispette bulunmak ve mezhepler arası meydana gelen taassuptan kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz: Bir mezhep hakkında bilgi alınmak isteniyor veya mezhebin bir konu hakkında görüşü merak ediliyorsa, söz konusu mezhebin ana kaynaklarına müracaat edilmesi gerekir. Aksi halde mezhebin görüşünü yansıtmayan görüşün, mezhebin görüşü olarak algılanmış olur.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Çalışkan, İ. (1989) *İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Demirtaş, E. (2022) *Merğînânî'nin el-Hidâye Adlı Eserinde Şâfiî'ye İsnad Ettiği Görüşlerin Tespiti*, İksad Publishing Yayınları.
- el-İmranî, Ebu'l-Hüseyn Yahya b. Eb'İ-Hayr Salim (t.y) *el-Beyan fî Mezhebi'l-İmami ş-Şâfiî*, Beyrut: Dâru'l-Minhâc.
- Gazzalî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, (2007) *el-Hulasa*, (thk. Emced Reşit Muhammed Ali), I. Baskı, Beyrut: Darü'l-Minhâc.
- _____ *el-Vesît fî'l-Mezheb*, (thk. Ahmed Mahmud İbrahim), (1997) I. Baskı, Kahire: Dâru's-Selam.
- İbnu'l-Hümâm, Kemaluddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivasî, (2003) *Fethu'l-Kadîr*, I. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalu'd-Din Muhammed b. Mükrim, (1956) *Lisânu'l- 'Arab*, Beyrut: Daru Sâdır.
- Köse, S. (1995) Mezhep Görüşleriyle İlgili Farklı Nakiller, *İslami Sosyal Bilimler Dergisi*, III, sy. 1, 114-123.

- Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Maverdî el-Basri, (2009) *el-Havi'l-Kebir*, (thk. Ali Muhammed Muavvaz-Adil Ahmed Abdülmevcûd), III. Baskı, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mergînânî, Burhâneddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekr el-Fergânî, (t.y.) *el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mübtedî*, Beyrut: Dâru'l-Erkam.
- Nevevî, Muhyiddin Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref, (2011) *el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb*, II. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- _____ (1991) *Ravzatu't-Talibin ve Umdetü'l-Müftin*, III. Baskı, Beyrut: el-Mekbetu'l-İslamî.
- Râfiî, Ebü'l-Kasım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim, (1997) *el-Aziz Şerhu'l-Veciz/ eş-Şerhu'l-Kebir*, I. Baskı, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Remlî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza, (2009) *Nihâyetü'l-Muhtac ila Şerhi'l-Minhâc*, I. Baskı, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Rûyânî, Ebû'l-Mehâsin Abdulvahid b. İsmail, (1971) *Bahru'l-Mezheb fî Mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye.
- Serahsî, Ebû Sehl Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, (2008) *el-Mebsût*, (Editör: Mustafa Cihat Akşit), İstanbul: Gümüşev Yayınları.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, (1993) *el-Ümm*, I. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şirâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, (2001) *el-Mühezzeb fî fıkhi'l-İmam eş-Şâfiî*, II. Baskı, Şam: Dâru'l-Kalem.
- Şirbînî, Şemsuddin Muhammed b. Hatip, (1997) *Muğni'l-Muhtâc ilâ Mârifet-i Elfâzi'l-Minhâc*, I. Baskı, Beyrut: Dârü'l-Mârife.
- Udeh, Abdulkadir, (t.y.) *et-Teşriu'l Cinâî'l-İslami el-Mukârinen bil-Kanûni'l-Vad'i*, Beyrut: Dâr'ul- 'Arabî.
- Zuhaylî, Muhammed, (2010) *el-Mu'temed fi'l-Fıkhi eş-Şâfiî'ye*, I. Baskı, Şam: Dâru'l-Kalem.

Extended Abstract

Determination of the Opinions attributed to Imam Shafii in the Kısas Section of Mergînânî's Work al-Hidaye

Fiqh tendencies, which started in the second century Hijri with the mujtahid imams, turned into sects over time. Later, each sect developed its own fiqh view and the sect's fuqaha wrote the fiqh books of their own school. Ebü'l-Hasen Burhanüddîn Ali b., one of the jurists belonging to the Hanafi sect. Abi Bakr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî's (d. 593/1197) work called "el- Hidâye" is one of them. Mergînânî's work named "el-Hidaye" was compared with Kuduri's el-Muhtasar and Imam Muhammed b. It is the commentary of the text Bidâyetü'l-Mübtedi, which Hasan al-Şeybânî wrote by bringing together the existing issues in his el-Camiu's-Sağir.

As in many fiqh books, this work includes the views of the Hanafi sect as well as the views of other sects. One of the jurists that Hanafis refer to in their works and express their opinions is Imam Shafii. Merghînânî also mentions the views of Imam Malik and Imam Shafi'i in al-Hidaya. But Ahmed b. It does not refer to Hanbal's views.

Imam Marghinani, who holds an important place among Hanafi jurists, made a name for himself within the sect with his work called "al-Hidaye". Merghinani includes the views of Imam Muhammad, Abu Yusuf and Zufar from the sectarian scholars,

especially Abu Hanife, but he also mentions the views of Imam Malik from time to time, although Imam Shafi'i is the dominant one.

The main subject of our thesis is to compare the views that Mergînhânî attributes to Imam Shafi'i with Shafi'i fiqh books in the context of the Qisas section and to point out the correct and incorrect ones. Our aim here is not to find mistakes in Mergînhânî's work. On the contrary, it is to protect those who want to apply Shafi'i views in the content of this work, which has a very important place in scientific research, from making mistakes.

In our study, we tried to determine Imam Merghînhânî's views that he attributed to Imam Shafi'i in his work called "el-Hidâye", specifically in the Qisas section, in the reliable sources of the Shafi'i sect, especially in Imam Shafi'i's work called "al-Umm". As a result, we have identified 17 of the views that Merghînhânî attributed to Imam Şâfiî in the retaliation section of his work called "al-Hidâye". He was correct in 13 of these views and made mistakes in 4 of them.

The reasons why jurists convey the views of another sect incorrectly or incompletely are that they are unaware of the changes and innovations that have occurred in the sect in question to which their views are attributed, that they misunderstand the concepts used by the sect, that they attribute the view of one sect to the entire sect, and that each sect's defenders are trying to highlight their own sect and other. It stems from misrepresenting the view of the sect. One should not quote an opinion of one sect from a source of another sect. Even within each sect, there are disagreements with each other. Therefore, it is best to learn the opinion of each sect whose opinion is wondered from its main source.

Key Words: murder, imputation, detection, al-Umm, al-Hidaya.